

RAABE, Mechthild: *Leser und Lektüre im 18. Jahrhundert. Die Ausleihbücher der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel; 1714-1799. 1-4. Saur, München, 1989. XCVI+533, 714, ?, ? p.**

Olvasók és olvasmányaik a 18. században

Grandiózus olvasástörténeti vállalkozás: részletesen dokumentálni és elemezni egy nagykönyvtár használatát folyamatosan, a 18. század 85 évén keresztül, az olvasók személye és társadalmi összetétele, ill. a kölcsönzött könyvek jellege szerint. Kevés könyvtár van a világon, amelyben megvannak az előfeltételei az ilyen felmérésnek;

a wolfenbütteli Herzog August Bibliotheknek megvoltak rá a lehetőségei, és élt is velük.

***

Wolfenbüttel ma szerény alsó-szászországi kisváros Braunschweig közelében; a 16-18. században a braunschweigi hercegség székhelye. Már 1572-ben létesített itt könyvtárat *Julius* herceg, az igazi alapító azonban - a harmincéves háború pusztításai után - az 1644-1666 között uralkodó *August* herceg, aki az Alpoktól északra a legnagyobb - 130 000 kötetes - európai könyvtárat hozta létre. Halála után nyilvános jellegű lett a könyvtár. További fejlődése egyenletesen folyt 1754-ig, amikor a hercegek Braunschweigbe tették át székhelyüket. Ezután már nem mindig gondoskodtak a könyvtár jelentőségéhez méltó gyarapítási keretről - bár szakstervezését, kezelését továbbra is biztosították; amint a 17. század végén "másodállásban" *Leibniz*, úgy 1770-1781-ig *Lessing* volt a könyvtár vezetője.

A gazdag és kiegyensúlyozott állományáról, sok ritkaságáról nevezetes könyvtár zarándokhelye lett egész Európa tudósainak, íróinak. (Külön vonzereje volt a Rotunda, az 1723-ban elkészült könyvtárárpület.) *Voltaire* éppúgy megfordult itt, mint *Casanova*, aki naplója szerint "élete legboldogabb időszakai" közé számította az itt töltött napokat (és nem a hölgyek, hanem a könyvek miatt).

* A terjedelméhez és értékéhez illően drága munkából 1 kötetet kapott szerkesztőségünk recenziós példányként; külön kérésünkre volt szíves ezt a másikkal megoldani a kiadó (ezúton is köszönjük). Így az 1-2. kötet alapján készült az ismertetés, ezeket megtalálhatják az érdeklődők a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában. (A szerk.)

1806-ban, a napóleoni háborúk idején, átmenetileg megszűnt a hercegség. A könyvtár első virágkora véget ért. Csöndben, de zavartalanul élt tovább; a 2. világháború alatt éppúgy elkerülték a háborús pusztítások, mint *Napoleon* idejében. Századunk 60-70-es éveit óta - immár 600 000 kötetes állománnyal - ismét egyik gócpontja lehetett az NSZK könyvtári életének (a könyvtörténeti kutatásoknak, a régi könyvek központi katalogizálásának) s otthona a barokk irodalommal foglalkozó kutatók nemzetközi munkaközösségének.

***

A négykötetes munka 1. kötetét a szerző terjedelmes tanulmánya vezeti be. Ismerteti a könyvtár történetét, beágyazva a művészetet kedvelő, reprezentálni is szerető hercegi család történetébe, külön jellemezve az egyes könyvtárosok tevékenységét is. Áttekinti munkájának szerkezetét, s összefoglalja annak legfontosabb eredményeit, tanulságait. (A négy hatalmas kötet voltaképp adattár - természetesen számítógépes programmal szerkesztett adattár - ehhez a tanulmányhoz.)

Az 1. kötet *Az olvasók és olvasmányaik* címet viseli. Egységes betűrendben sorolja fel a tárgyalt időszak kölcsönzési nyilvántartásaiban szereplő 1648 olvasót, személyenként feltüntetve az általuk kölcsönzött összesen 21 848 mű címét s a kölcsönzés dátumát. Jelzi az olvasó rangját-foglalkozását, a nyilvántartás alapján vagy szükség esetén irodalmi, ill. levéltári forrásokból merítve; helyenként rövid életrajzot is közöl.

Az adattárat statisztikák egészítik ki: az olvasók megoszlása nemük, társadalmi állásuk (nemes/polgár), foglalkozásuk, lakóhelyük, nemzetiségük szerint stb. Évtizedek szerinti bontásban is közli a könyv az adatokat, érzékeltetve az olvasóközönség összetételének alakulását. Ebben lényeges változást hozott a hercegi udvar elköltözése: fokozódott a könyvtár nyilvános jellege, nőtt az olvasók száma, erősödött közöttük a polgári elem túlsúlya; a szépirodalmi olvasmányok között (ezt a bevezető tanulmányból tudhatjuk meg) a német nyelvűek keresettebbé váltak a franciáknál. - Megkapjuk a legbuzgóbb kölcsönzők rangsorát: *C.A. Salig*, a város "nagy iskolájának" konrektora 20 év alatt 829 tételt kölcsönzött (felsorolásuk 16 oldalt tesz ki a fő-részben), őt *von Praun* udvari tanácsos (584 tétel) és *Kotzebue* kapitány (474) követi. - Lakóhelyük szerint tekinthetjük át a nem helybeli kölcsönzők névsorát (olyan távoli városok lakói is szerepelnek közöttük, mint Drezda, Würzburg, Bécs), majd országok szerint a külföldieket: angolok, franciák (sok emigráns 1789 után), lengyelek, olaszok, svédok, 1-1 holland, svájci és "afrikai" (szerecsen komornyik).

Magyar olvasót nem regisztrál a szerző. Pedig bevezető tanulmányában, a könyvtár specialitásairól szólván, külön megemlíti, hogy a nyelvész *Gyarmathi Sámuel* a finn anyagban búvárkodott. De hiába, ha forrása - ez esetben a Deutsches Biographisches Archiv - hasznos tudnivalókat közöl ugyan Gyarmathiról, de azt nem árulja el, hogy magyar volt. (Habsburg-alattvaló, aki Erdélyből jött és oda is tért vissza... Nem is könnyű eset.) - Szabályos braunschweigi alattvaló lehet viszont az az idegenbe szakadt hazánkfia, aki mint *Johann Kowatsch* hadnagy kölcsönzött ki 1765-ben négy könyvet; egyikük az *Ungarischer Kriegsroman* címet viseli.

Részlet az 1. kötetből

Gumpel, (Samson)

17. Febr. 1767 (Haymann, J. G.): (Gesammeltes) Kriegs- und Friedensarchiv. Bd. I. II. – 2 Bde dt. / Mil. / 276-277 II F.A.
 17. Febr. 1767 (Leti, G.): Leben Cromwells. – 1 Bd dt. / Gesch.7 / 115 F. F. 8°
 17. Febr. 1767 (Des Feldherrn) Eugenii Heldenhaten). Th. I-IV. – 4 Bde dt. / Gesch.7 / 522-525 VI

Gustav III. von Schweden * 1746 † 1792

König von Schweden.

9. Juni 1791 Affaires de Suède. – II / 1 Bd fr. / Gesch.3 / (3.1.109 Ms. Maz.2°)

Gyarmathi, (Samuel) * 1771 † 1830

Dr. in Braunschweig. Studierte Medizin in Wien, reiste durch Europa. Arbeitete als Arzt und trieb Sprachstudien. Veröffentlichte 1784 den „Ungarischen Sprachmeister“. Lebte zwei Jahre in Göttingen, wurde Mitglied der wissenschaftlichen Gesellschaft. Veröffentlichte u.a. die ungarische Übersetzung von Campes „Robinson“. (DBA)

16. Okt. 1797 Neues Testament. In finnischer Sprache. 1740. – 1 Bd finn. / Theol.1 / ex Bibl. 12°

Haars

Zeugwäiter, (StA3)

2. Juni 1767 (Stieff, C.): Schlesischer Robinson. Th. I-II. – 2 Bde dt. / Lit.3 / 233-234 XXIV 8°
 6. Juli 1767 (Bohse, A.) (Tälander): (Verliebte Verwirrung der) Sizilianischen Höfe. Th. I-II. – 2 Bde dt. / Lit.3 / 92-93 XXIV
 15. Aug. 1767 (Happel, E. W.): Bayrischer Max. – 1 Bd dt. / Lit.3 / 199 XXIV
 15. Aug. 1767 (Happel, E. W.): Der sächsische Wittekind. – 2 Bde dt. / Lit.3 / 197-198 XXIV
 21. Nov. 1767 (Le Sage, A. R.): Der spanische Robinson (oder Gil Blas von Santillana). – 1 Bd dt. / Lit.3 / 239 XXIV
 21. Nov. 1767 (Glaubitz, F. F. v.): Die anmuthige Pistorphile. – 1 Bd dt. / Lit.3 / 310 XXIV 8°
 21. Nov. 1767 Der medicinische Robinson. – 1 Bd dt. / Lit.3 / 312 XXIV
 21. Nov. 1767 Geschichte und Thaten Friedrichs König von Schweden. – 1 Bd dt. / Gesch.7 / 139 IV F. F.
 13. Sept. 1768 (Happel, E. W.): Der europäische Toroon. – 1 Bd dt. / Lit.3 / 175 XXIV
 25. Nov. 1768 Europäische Kriegs- und Staatsgeschichten. – 1 Bd dt. / Mil. / 188.5 Hist.
 25. Nov. 1768 Taubmann, F.: Taubmanniana. – 1 Bd dt. / Lit.0 / 649 XXIV 8°
 25. Nov. 1768 (Happel, E. W.): Italiänischer Spinelli. – 1 Bd dt. / Lit.3 / 33 XXIV
 25. Nov. 1768 (Happel, E. W.): Der insulanische Mandorell. – 1 Bd dt. / Lit.3 / 35 XXIV

Részlet a 2. kötetből

Höhere Beamte

- Dänische Reichshistorie. T. I-III. – 3 Bde dt. / 63.1-3 Hist. 4°
 Meyne, (Johann Heinrich) Bibliothekssekretär – 22. Aug. 1767
 – Dänische Reichshistorie. P. I-III. – 3 Bde dt.
 Roeder Frau Klostersrat – 15. Sept. 1772
 Hotman, F.: Francogallica. – 1 Bd lat. / 396 Hist. 8°
 Alexandri, (Johann Heinrich) Hofrat – 26. Mai 1717
 – (Francogallica.) – 1 Bd lat. / 450.1 Quod. 8°
 Alexandri, (Johann Heinrich) Hofrat – 26. Mai 1717
 – Francogallica. Geneve 1573. – 1 Bd lat. / 450.1 Quod. 8°
 Burckhard, (Johann Georg) Lehnrat – 21. Aug. 1728
 Hottinger, J. H.: Speculum Helvetico-Tigurinum. – 1 Bd lat. / 598.9 Hist. 12°
 Koch, (Heinrich Andreas) Hofrat – 18. Okt. 1760
 – Speculum Helvetico-Tigurinum. – 1 Bd lat. / 598.9 Hist. 12°
 von Praun, (Georg Septimus Andreas) Hofrat – 25. April 1732
 Hume, D.: Geschichte von England. 1. 2. Theil. Vol. 1. – 1 Bd dt. / ex nov. acc. 4°
 von Thielau, (Friedrich Erdmann) Assessor – 21. Mai 1788
 – Histoire de la maison de Stuarts. T. I-III. – 3 Bde fr.
 von Döring, (Johann) Drost – 26. Sept. 1770
 Isthvanfi, N.: Historia de rebus Hungaricis. 1724. – 1 Bd lat. / 5 XI Hist. 2°
 Leisewitz, (Johann Anton) Sekretär – 19. März 1785
 – Historia de rebus Hungaricis. – 1 Bd lat. / 36.1 Hist. 2°
 von Stain, (Johann Friedrich) Geheimer Rat – 21. Sept. 1722
 Johannes de Utino: (Chronica) pontificum et imperatorum. – H / 1 Bd lat. / 1.6.5 Ms. Aug. 2°
 Herel, (Lorenz) Rat – 14. Mai 1717
 Johnston, J.: De rebus Britannicis. – 1 Bd lat. / 205.3 Hist. 2°
 von Stain, (Johann Friedrich) Geheimer Rat – 4. Juli 1725
 (Jotli, J. G.): (Histoire) des rois de Pologne. – 1 Bd fr. / 4°
 Sieverds, (Johann Georg) Bibliothekssekretär – 26. Mai 1716
 (La Barde, J. de) Labardaeus, J.: De rebus gallicis. – 1 Bd lat. / 31 Hist. n. 4°
 von Klinkowström, (Georg Ludwig) Hofrat – 7. Okt. 1747
 Labbé, P.: (De scriptoribus) historiae Byzantinae. – 1 Bd lat. / 5.9 Hist. 2°
 von Stain, (Johann Friedrich) Geheimer Rat – 9. Sept. 1726
 – (De scriptoribus) historiae Byzantinae. T. I. – 1 Bd lat. / 5.9 Hist. 2°
 von Stain, (Johann Friedrich) Geheimer Rat – 11. März 1727
 Lacombe, J.: Abrégé (chronologique) de l'histoire du Nord. T. I. – 1 Bd fr. / 260.3 Hist. n. 8°
 Popen, (Lewin Heinrich Ludwig) Amtsauditor – 28. Juli 1764
 – Histoire de l'empire de Russie. T. I. – 1 Bd fr. / 159 II F.A.
 Madihn, (Julius Johannes) Sekretär – 1. Juli 1767

A 2. kötet: *Az olvasók társadalmi csoportjai és olvasmányaik.* - A szerző 9 nagy csoportot különböztet meg: 1. Az udvar, 2. Állami hivatalnokok, bírák, 3. Papi személyek, 4. Tudósok, pedagógusok, 5. Orvosok, egészségügyiek, 6. Katonák, 7. Iparosok, kereskedők, 8. Tanulók, egyetemi hallgatók, 9. Meg nem állapítható foglalkozásúak. E csoportokat összesen 24 alcsoportra osztja.

A 21 848 kölcsönzés felsorolását itt nemcsak az olvasók 24 csoportja, hanem ezen belül a művek szakterülete szerint is tagolja. Az általános művektől a technikaig 19 főosztályt különböztet meg, ezeken belül összesen 52 szakcsoportot; a szakcsoportokban szerzőjük betűrendje szerint sorakoznak a kölcsönzött művek. Itt tehát arról kapunk képet, hogy az egyes társadalmi csoportok milyen szakterületek iránt érdeklődtek, s milyen művekkel elégtették ki érdeklődésüket.

Ezeket az adatokat is számos statisztikai táblázat rendszerezi a kötet végén. Kiderül például, hogy melyek azok a rétegek (az udvar, a nemesség, a katonák, a kereskedők), amelyek főként szépirodalmat olvasnak (bár a katonatisztek olvasmányai között a történelmi munkák is kiemelt szerepet játszanak), s kik olvasnak elsősorban történelmet (főhivatalnokok, emigránsok, professzorok), kik teológiát (a papokon kívül a pedagógusok is), kik ókori klasszikusokat (a tudósok, de jelentős arányban a középiskolák tanárai és tanulói is). - Azt is megtudjuk, melyik réteg képviselői milyen idegen nyelven olvastak legtöbbet: a filozófusok, papok többet olvastak latinul, mint németül, a főhivatalnokok is majdnem ugyanannyit; egyéb idegen nyelvek között természetesen a francia dominált, mellette az ógörög és az olasz nyelvű olvasmányok száma jelentős. - A statisztikai adatok zöme itt is megjelenik dekádonkénti bontásban is.

A 2. kötet arra is alkalmat ad, hogy az egyes olvasórétegek magyar vonatkozású olvasmányai felől kíváncsiskodjunk az "Európai történelem" szakcsoportban. Már a hercegi udvar tagjainak kölcsönzései között találkozzunk Bél Mátyás *Notitiájával*, sőt P.K.B. Han *Beschreibung von Ungarn* c. művével is. A főhivatalnokok kölcsönzési listáján is szerepel a *Notitia*, valamint H.L. Gude: *Staat von Ungarn* c. műve, Nadányi János *Florus Hungaricus*, Schwandtner *Scriptores*, Istvánfi *Históriáját* pedig ketten is kikölcsönözték. - Összehasonlításként azonban azt is megállapíthatjuk, hogy J.A. *Leisewitz* titkár úr (aki az 1. k. adattárának tanúsága szerint különösen érdeklődött a Habsburg-országok iránt) Bél, Istvánfi és Nadányi munkájával szemben kereken 25 művet kölcsönözhetett ki Csehországról. A különbség feltehetőleg nem stúdiumainak egyoldalúságát jelzi, hanem azt a tény, hogy a 18. században igen soványka volt a magyar, ill. magyar vonatkozású szakirodalom, s ami volt is, nehezen jutott el még a gazdag wolfenbütteli könyvtárba is. - A listákat böngészve egyébként találkozhatunk a 16. századi humanista *Dudits András* egy művével, valamint *Szenci Molnár* Magyar Grammatikájával is.

A *harmadik* és a *negyedik* kötet nem az olvasók, hanem az olvasmányok felől közelíti meg e két tényező viszonyát. A 3. kötet a művek egységes betűrendjében, a 4. kötet pedig a művek szakrendjében sorolja fel a kölcsönzéseket. - Ezekhez a kötetekhez is részletes statisztikai elemzés csatlakozik.

Az igazság kedvéért említsük meg: ilyen roppant tömegű adat közlésében óhatatlanul akadnak pontatlanságok is. Nem tudni, hogy ezek a kölcsönzési nyilván-

tartásnak, ill. más forrásnak a pongyolaságait tükrözik, vagy az adatfeldolgozás során torzultak el, netán egyszerűen sajtóhibák. Bél Mátyás *Prodromus Hungariae* c. műve pl. mind az 1., mind a 2. kötet adattárában *Prodromum*; Gyarmathi neve a bevezető tanulmányban *Gyarmathidie* formában szerepel, születési éve pedig az 1. k. adattárában 1771 (1751 helyett).

***

A fentiekben inkább csak kiragadott példákkal tudtuk jelezni a mű anyagának, elemzési szempontjainak, a további elemzésre nyújtott lehetőségeinek gazdagságát. Nemcsak az udvari kultúráról a polgári kultúrára való átmenet időszakáról ad páratlanul részletes művelődéstörténeti képet, hanem módszertani ösztönzésekkel is szolgál azok számára, akik - ha jóval szerényebb anyagon is - hasonló olvasástörténeti vizsgálatokkal próbálkoznak.

KÖVENDI Dénes

+ + +

A WOLFENBÜTTELI KÖNYVTÁR szoros kapcsolatba lép a göttingeni egyetemmel. Igazgatója eddig egyenrangú vezetője volt a könyvtárra épülő kutatóintézet vezetőjének; a jelenlegi igazgató nyugalomba vonulása (1992) után a könyvtár és a göttingeni egyetem közös jelölőbizottságának javaslata alapján nevezik ki a kutatóintézet vezetőjét, aki az egyetemen professzori státust kap, az új könyvtárigazgató pedig az ő beosztottjaként dolgozik. (DBI-Pressespiegel, 1990. jún.)

+ + +

NÉMET NEMZETI KÖNYVTÁR 1945 óta valójában csak most jöhet létre, a lipcei Deutsche Bücherei és a frankfurti Deutsche Bibliothek valamilyen formájú egyesülése alapján. Az előbbi 1913 óta gyűjti a nemzeti dokumentumtermést, viszont technikailag igen el van maradva; az utóbbi a háború után jött létre s fokozatosan fejlődött a világ egyik legmodernebb nagykönyvtárává. Egyelőre a két könyvtár igazgatója között folynak az előkészítő tárgyalások; a cél a funkciók ésszerű megosztása s az új lehetőségek alapján továbbfejlesztése, a párhuzamos munka kiküszöbölése. Frankfurtnak kell betöltenie a tájékoztatási és kommunikációs központ szerepét s feltehetőleg itt összpontosulnának a központi szolgáltatások; Lipcse a könyv- és írástörténeti kutatások páratlan bázisa, s természetesen csatlakozik a frankfurti adatbázishoz. (DBI-Pressespiegel, 1990. jún.)

+ + +

15 MILLIÓ MÁRKÁT irányzott elő a német Bundestag tankönyvekre a volt NDK felsőoktatási könyvtárai számára. Ezek mai állománya ugyanis nem ad lehetőséget eredményes képzésre olyan szakokon, amelyeknek közük van a nyugatnémet gazdasági és jogrendszerhez. (DBI-Pressespiegel, 1990. jún.)

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR	
KURRENS KÜLFÖLDI IDŐSZAKI KIADVÁNYOK A MAGYAR KÖNYVTÁRAKBAN	
LELŐHELYJEGYZÉK	
1985/86	
5/1. kötet A-D	
Budapest, OSZK 1989	ISSN 0324-6175

Kurrens külföldi időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban: lelőhelyjegyzék

Készült az Országos Széchényi Könyvtár Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusa szerkesztésében Szilvássy Zoltánné [et.al.] irányításával. - 1974/75. -

Budapest: OSZK, 1986-

5. 1985/86: a Nemzeti Periodika Adatbázisban tárolt kiadványok (készült Berke Barnabásné és Tószegi Zsuzsanna irányításával)

Bizonyára ritkán fordul elő, hogy lelőhelyjegyzékről írás jelenik meg, még akkor is, ha a hely szakfolyóirat. Kivülálló számára úgy tűnhet, hogy e recenzio célját tekintve nem más, mint a műfajban gyakori: a szerkesztőség, illetve a recenzens szubjektív indítékaik alapján nyújtott gesztus, szerény eredmény túlértékelése.

Itt azonban másról van szó. Ez az írás - amely több okból csak érintőlegesen foglalkozhat a felvetődő kérdésekkel, egy olyan - könyvtárosi összmmunkával létrejött - jelentős teljesítményt méltat, amely, ha nagy szó is, ide kívánczik, mérföldkővel jelölendő a szakmai tevékenység: a folyóirat-nyilvántartás, jegyzékkészítés göröngyös útján. Mérföldkő, mely nemcsak az útépítők "diadaljele", az utat használók számára is jelzi, hogy innen kezdve az út aszfaltozott, könnyebben járható, gyors. Lehet, hogy a rajta közlekedők egy része méltatlankodik: sokáig kellett rá várni, a hiány már régen bosszantó volt, a könyvtáros mégis mementót állít. Lezárult valami, s elkezdődött egy új, minőségileg egészen más. Ez a lelőhelyjegyzék az *első számítógépes adatbázisból automatikusan előállított* kiadvány nálunk.

Szellemi munkát végző ember nem él meg a tudományos publikációkat hordozó folyóiratok nélkül, s kénytelen lelőhelyük után kutatni. Az első segédletek a nagyobb gyűjtemények nyomtatott folyóiratkatalógusai voltak a század elején (EK, MTAK). Jellemző az igények jelentkezésének irányára, hogy az első, több budapesti könyvtár állományára kiterjedő jegyzék a természet- és alkalmazott-tudományi folyóiratokról készült 1916-ban *Kőrösy Kornél* és *Lenhossék Mihály* összeállításában (az utóbbi akadémikus volt). A továbblépéshez már központi kezdeményezésre volt szükség. Ezt a feladatot vállalta az Országos Könyvtári és Bibliográfiai Központ, amely 1928-ban megjelent első jegyzékében a hét legfontosabb budapesti könyvtár folyóiratairól készített közös jegyzéket. Ezt követte az 1935-ben megjelent országos jegyzék, ez 264 könyvtárból gyűjtött adatok alapján 4807 folyóirat tárgyevi lelőhelyét adta meg, s a betűrend mellett a címeket 36 szakcsoportba szedve is bemutatta. A következő jegyzéket már az Országos Könyvtári Központ jelentette meg 1950-ben

az 1945-1948-ig terjedő évekre vonatkozóan, ez 447 könyvtárból összegyűjtött 3898 folyóiratcímét tartalmazott. (Szakmutatója 1951-ben jelent meg.) Innen kezdve a feladatot az OSZK vette át. Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban című lelőhelyjegyzékét először 1962-ben adta ki: ez mintegy 1700 könyvtárból kb. 12 000 folyóiratnak 60 000 lelőhelyét adja meg a Kultúrához beküldött megrendelőcédulák alapján. Ebben a formában a jegyzék a 70-es évek közepéig hétszer jelent meg. Az 1976-ban kiadott, 1974/75-re vonatkozó lelőhelyjegyzék címében is, tartalmában is változott: az előző kötetekkel szemben ebbe az OSZK-nak ténylegesen bejelentett állomány került be a csereként és ajándékként járó kiadványokkal együtt, és tartalmazta a Könyvek Központi Katalógusába jelentett időszaki kiadványokat is. Valójában ez tekinthető az 1985/86 évi jegyzék elődjének, minthogy számozatlanul is az "új sorozat" 1. kötete, amit még kettő követett 1976/77. és 1978/79. évekre vonatkozóan, az utóbbi a 3. kötettszámot viseli. A következő kiadvány, a 4. kötet már csak az 1980/82. évi új indulású és megváltozott című periodikákat tartalmazza, mert közben elkészült a számítógépes Nemzeti Periodika Adatbázis (NPA) terve, s közelinek vélték az automatikusan előállított jegyzék megjelenését. Ez azonban anyagi lehetőségek hiányában és az OSZK költözködése miatt csak 1989-ben vált lehetségessé. Itt jutunk el a recenzált kötethez, ezért adták a négykötetes jegyzéknek az 5-ös kötettszámot. Talán szerencsésebb lett volna kiemelni ezt a kiadványt az előzők sorából a kötettszám elhagyásával vagy más módon, hiszen az alcíméből félreérthetetlenül kiderül a forma és a tartalom újdonsága. Lehet, hogy az óvatosság sugallta ezt a megoldást, s e terjedelmes lelőhelyjegyzék nem is kezdete valaminek, hanem az addigi tevékenység magasabb szintű befejezése? Erre enged következtetni a főigazgatói előszó kérdése: "lehet-e, kell-e vállalkozni még egyszer ekkora adattömeg papírformában történő kiadására?" A kérdésfeltevés indokolt, a felelettel is egyet lehet érteni: a jövő előreláthatóan a modern technika lehetőségeinek felhasználása és a számítógépes nyilvántartás papír közbeiktatása nélküli használata. De, sajnos, a technikai lehetőségeknek sem vagyunk a birtokában. Az ideális állapot az lenne, ha a jövő jegyzékei mikrokártyán vagy CD-ROM lemezen és papíron is hozzáférhetőek lennének - a lekérdezésen kívül. Ez azonban jelen körülményeink között túlzott követelmény és luxus is lenne. A kutatás igényei szerényebb eszközökkel is kielégíthetők.

Az NPA időkorének kezdő éve 1981. (A régebbi állományt az OSZK hagyományos nyilvántartással tartja számon, ebből készül a Külföldi időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban a 17. századtól 1970-ig című retrospektív lelőhelyjegyzék; ebből eddig az 5. kötet jelent meg.) A szóbanforgó jegyzék az NPA-adatbázis 1985/86. évre vonatkozó adatait tartalmazza, számszerűen mintegy 1100 könyvtár bejelentése alapján 15 467 időszaki kiadvány leírását és lelőhelyeit.

A lelőhelyjegyzékek erényei általában: a címleírások pontossága, az utalások minél teljesebb volta, az állomány és a lelőhelyek több oldalú bemutatása, s a címbe foglalt terület egységeinek hiánytalansága, a teljesség. A tájékoztató ismerteti a jegyzék gyűjtőkörét, s zárójelben megemlíti azt az öt kiadványtípust, amelyek - időszaki kiadvány voltak ellenére - nem kerülnek a jegyzékbe. Közülük a sorozatokkal kapcsolatban van az olvasó bizonytalanságban: mit tekintett a lelőhelyjegyzéket megtervező, létrehozó munkaközösség sorozatnak, milyen szempont, meghatározás

alapján vette fel, és hagyta ki a címeket? Az olvasó ugyanis találkozik címekkel, amelyeket sorozatnak gondolt, és vannak hiányok, amelyeket talán az magyaráz, hogy sorozatnak tartják őket.

A jegyzékbe került a *Cahiers de l'Inst. du moyen-age grec et latin* (Univ. de Copenhague), nem került be a *Cahiers de philologie* (Univ. de Lille), mindkettő tanulmány-sorozat. Benne van a *Bibliotheca bibliographica Aureliana*, amelyben többkötetes bibliográfiai segédkönyvek jelentek meg: *Lurker: Bibliographie zur Symbolkunde 1-3., Répertoire bibliographique des livres imprimés en France*. Nincs a jegyzékben az *Acta facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae. Anthropologia, Physica*, benne van az *Acta Universitatis Gothenburgensis. Studies in English* - látszólag azonos típusú kiadványok. És benne van az *Abhandlungen der Klasse der Literatur, Akademie der Wissenschaften und Literatur*, Mainz - jogosan, hiszen évfolyam és füzetszáma van, bár minden egység önálló dolgozat. Nemcsak az olvasó, a könyvtáros megítélése is más és más a felhozott példákban. Az MTAK az első kiadványt folyóiratként, a másodikat és harmadikat sorozatként, a negyediket és hatodikat folyóiratként, míg az ötödiket sorozatként kezeli.

A példák szaporíthatóak lennének. A szerkesztők számára a probléma ismert, a kérdésnek bizonyára ők a legjobb szakértői. Döntésükben feltehetően nem az ötletzerűség játszott szerepet, de nem ismerjük szempontjaikat. A magyar (és a nemzetközi) szabvány nem definiálja az időszaki kiadványok körén belül a sorozatokat. ("Az időszaki kiadvány olyan, előre meg nem határozott időtartamra tervezett kiadvány, amely egymást követő részegységekből áll; ezeket rendszerint számozásuk, keltezésük, kronológikus vagy egyéb megjelölésük különbözteti meg egymástól.") De nem is fogalmazható meg olyan meghatározás, mely a folyóiratokat a sorozatokból egyértelműen elkülöníti, mert közöttük, mint két pólus között az átmeneti típusok sok változata húzódik. Ilyenek a régi, de néhol még ma is használt terminus szerinti nevükön a részcímes periodikák. Ezekben mindkét típus jellemzői megtalálhatók: szigorúbb, jelzett periodicitás és az egységek önállósága (könyvszerűsége, monografikussága). Az akadémiák, egyetemek és tudományos társaságok kiadványai között sok ilyen találunk. Többségükben ilyenek az *Abhandlungen, Sitzungsberichte, Denkschriften, Atti, Annals, Annales* stb., címkezetű kiadványok. A típusok szétválaszthatatlanságára példa az *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*; a ser. B. Monográfia-sorozat, a ser. A I. kötet és füzetszámozással folyóirat, a ser. A. II. egységenként önálló tanulmányok sorozata füzetenként növekvő számozással.

Jellemző, hogy a nemzetközi szabvány az időszaki kiadványt a serial 'sorozat' jelentésű szóval jelöli, de a legnagyobb, legteljesebb kereskedelmi jegyzék *Ulrich's international periodical directory*-nak nevezi magát, az 1988/89. évi kötet cím-kiegészítése: *now including irregular serials and annals*. A mindennapi szóhasználat mindkét nyelvben elbizonytalanodott.

Annak a felfogásnak a képviselői, akik a sorozatok elhagyása mellett döntenek, a kihagyás-felvétel dilemmájával hozzák magukat nehéz helyzetbe. Radikális megoldás a sorozatcímek teljes közlése. Ez a kutatás számára is hasznos lenne, de a terjedelem jelentős növekedésével járna. Talán ez a szempont kényszeríti ki a válogatást is.

A teljesség más nézőpontból is felvethető. Hiányzanak-e a jegyzékből olyan címek, amelyeknek minden kétséget kizáróan benne kellene lenniük? Csak az MTAK (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára) adataira támaszkodhatom. *Büky Bélánénak*, a Folyóiratár vezetőjének a szívességéből megkaptam azokat a címeket, amelyek a jegyzék első kötetének a helyi nyilvántartással való összevetése során hiánynak mutatkoztak. (Az MTAK által jelentett, de a jegyzékből hiányzó folyóiratok listáját Büky Béláné hivatalosan eljuttatja a hasonlítás befejezése után az NPA munkaközösségének.) A lelőhelyjegyzék nem egészen egyharmadából 314 cím hiányzik, illetve ebből 31 megvan, de hiányzik a B 3-as lelőhelykód, az MTAK kódja. Ha az arány a többi részben is ilyen, a feltételezhető teljes hiány kb. 6 %-os, a teljes tételszámhoz képest mintegy 900 cím. Lehetséges, hogy itt a bevezető tájékoztatóban (IX.1.) jelzett hibás tételekről van szó, amelyek csak kijavítás után lesznek közlésre alkalmasak? (Az impresszum adatok és az indulás/megszűnésre vonatkozó adatok hiánya nem volt kizáró ok, az ilyen tételek kérdőjellel benne vannak a jegyzékben.) Érthető, hogy a szerkesztők a hibák kijavításáig az objektív okok miatt amúgy is késésben lévő kiadvány megjelenését hátráltatni nem akarták. De nem tudjuk, hogy a kimaradt tételek mikor és hogyan kapnak publicitást? Talán a tájékoztatóban (XIII.1.) megígért szakcsoportos tárgyköri jegyzékkel együtt 5/5. kötetként?

A folyóiratnyilvántartás (KFKK/NPA: Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusa, Nemzeti Periodika Adatbázis) munkaközössége a pontosabb és bővebb adattartalom érdekében a bejelentő könyvtárhoz többlet munkát kért: a beküldött adatok javított visszaigazolását, s az új szerzemények adatainak újszerű bejelentését. A bibliográfiai leírás több forrásból egészült ki, tökéletesedett. Nehéz, bonyolult szabvány előírásainak kellett megfelelni. A leírásokban hibát találni annyi, mint szénakazalban tűt keresni. Egészen véletlen, hogy a szűrőpróba-szerű vizsgálódás hálóján egy hiba mégis fennakadt: a 337. tétel címében a híres cseh fiziológus neve nem Prukyně, hanem Purkyně.

Gazdag a címanyag utalózása. Az utalótételek száma közelíti a címtételekét, s a terjedelemnek mintegy negyedét teszi ki. Nem találunk utalót az ágazati címekről. Pl. az olasz akadémia "aktái" (Atti) több ágra oszlanak (rendiconti, memorie, notizie). A keresés ezekről is kiindulhat.

Talán maximalista igény, de nem indokolatlan, hogy egy-egy "kiadvány-családot" együtt láthasson az olvasó, aki azt szeretné tudni, milyen periodikus kiadványai vannak pl. az Osztrák Akadémiának vagy más tudományos intézetnek. A gépi adatbázis arra is lehetőséget adna, hogy a címek testületek neve szerinti csoportosításban is megjelenjenek.

A mutató-kötetben kulcs cím, ISSN, könyvtári kódszám és címmutató is van, az utóbbi névrövidítésekre és változatokra is utal.

A lelőhelyjegyzék kiemelkedő teljesítmény. A létrehozó munkaközösség - beleértve az adatszolgáltató könyvtárak munkatársait is - új szakmát tanult meg: a könyvtári folyóiratnyilvántartás gépesítését. A cél eléréséhez nem kevés akadályt kellett legyőzniük. Az eredmény elismerésre méltó.

szerzőinknek a Könyvtári Figyelő szerkesztőségéhez benyújtott kéziratok tartalmi és formai követelményeiről

- Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügyével, valamint jelentős szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó, érthetően fogalmazott, magyarosan megírt kéziratokat fogad el közlésre.
- A kéziratokat két példányban, kettes sortávolsággal, nagy A/4-es oldalra (28-30 sor/oldal, 58-60 leütés/sor), normálbetűs írógéppel írva kérjük leadni. Mátrixnyomtatón megjelenített kéziratot csak akkor fogadunk el, ha kettes vagy annál nagyobb sortávolsággal készült és jól olvasható. Kérjük, hogy a cikk címét normál írásmóddal írják, alá középre kerüljön a szerző neve ugyancsak normál írásmóddal és minősítések nélkül. Az alcímeket, másodrendű alcímeket stb. normálbetűvel, aláhúzás nélkül kell írni. Az alcím előtt és után két sor emeléssel jelezzék a szerkezeti tagolást. Rövidítések, betűszók feloldását a legelső előfordulási helyen adják meg.
- Ábrákat, táblázatokat (illusztrációkat) csak korlátozottan tudunk közölni. Újra rajzolásukra nincs lehetőségünk, ezért csak jó minőségű, kontúros, fotózható ábrát tudunk elfogadni. Az ábrákat külön lapon két példányban kérjük leadni az alábbiak szerint: folyamatosan számozzák be arab számmal, adják meg az ábrafeliratot és az ábrák helyét pontosan jelölik be a kéziratban.
- A hivatkozásokat a cikk után Irodalom cím alatt sorolják fel. Könyvek esetében a szerző nevét (nagybetűvel írva), a mű címét, kiadását, a kiadás helyét, évét és a hivatkozott oldalszámot adják meg. Folyóiratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét (nagybetűvel), a cikk címét, a folyóirat nevét, évfolyamát, évét, füzetszámát és az oldalszámot kérjük megadni. A cikk szövegében... hivatkozás¹ ... formában írják a hivatkozási sorszámot. Ha a szövegben nem hivatoznak forrásokra, akkor az irodalomjegyzékben a szerzők betűrendjében közölik a felhasznált forrásokat.
- A kéziratok maximális terjedelme tanulmányoknál 21-23 oldal, tömörítéseknel, beszámolóknál 8-10, könyvismertetéseknel 4-6 oldal lehet.
- A tanulmányokhoz 10 mondatos tartalmi kivonatot is mellékeljenek az idegen nyelvű rezümék elkészítéséhez.
- A szerkesztőség jogában áll a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz azonban a szerző hozzájárulása is szükséges. A cikk tartalmáért a szerző felelős.
- A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
- A szerkesztőségbe érkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. A kézirat végére kérjük írják oda munkahelyi címüket, lakás-címüket, telefonszámukat.
- A kéziratok közlése esetén a szerkesztőség egyszeri szerződést köt a szerzőkkel. Kérjük szerzőinket, hogy a szerkesztőség munkája megkönnyítése érdekében a fenti szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek hozzánk.

Köszönettel

ÁRA: 160,- Ft